

זיפן מצוי *Setaria verticillata* - פורח בשדות שלחין

ובמעזבות (אוגוסט 2017)

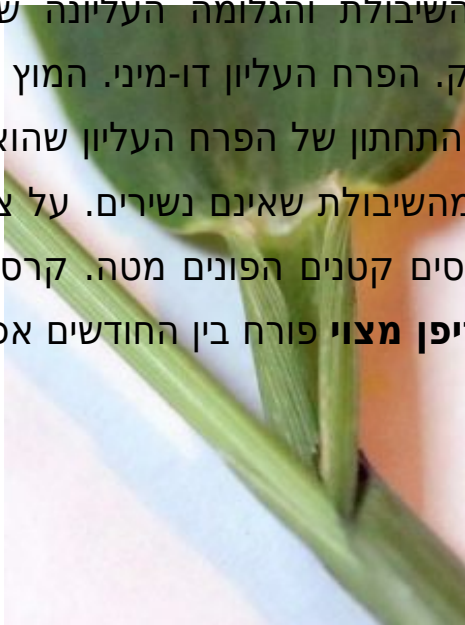
כתבה: ערגה אלוני

זיפן מצוי *Setaria verticillata* (דגניים) הוא צמח חד-שנתי שגובהו 20-50 ס"מ, והוא מוכר כעשב רע הנפוץ בשטחים מושקים, בעיקר בשטחים חקלאיים ובגינות, ובכך שהתפרחות שלו מטרידות כאשר הן נדבקות לבגדים ולגרביים ואינן משתחררות בקלות. בקרקע יש לצמח ציצת שורשים צפופה. מהניצן שבראש ציצת השורשים מתפתחים גבעולים שהם קנים בעלי מספר פרקים המסתיימים בתפרחת. טרפי העלים פשוטים ודמויי סרגל ההולך ונעשה צר בקצהו. אורכו כ-19-20 ס"מ רוחבה 1.5 ס"מ. שטח פני העלה ובעיקר שוליו מצוידים בזיפים קצרים. נדן העלה קרח, תחילתו במפרק והוא עוטף את הקנה. הלשונית שבין הנדן לטרף העלה היא שפה קרומית צרה וריסנית.

זיפן מצוי. צילמה: ערנה אלוני ©
מימין - מראה כללי של הצמח בגינה מושקית; משמאל - בסיס הטרף, הנדן והלשונית

התפרחת מכבד גלילי מאורך דמוי שיבולת. אורך התפרחת 6-8 ס"מ רוחבה 1.5 ס"מ. השיבוליות נשירות, בנות 2 פרחים חסרי מלענים, ציר המכבד מכוסה שערות זיפיות קצרות. הענפים על המכבד מסודרים בצורת דורים צפופים ולעיתים בבסיס הם דלילים ובודדים. הגלומה התחתונה של הפרח קצרה מהשיבולת והגלומה העליונה שווה לה באורכה. הפרח התחתון בעל אבקנים או לעיתים ריק. הפרח העליון דו-מיני. המוץ התחתון של הפרח התחתון קרומי, אורכו דומה לאורך המוץ התחתון של הפרח העליון שהוא גלדני. בבסיס כל שיבולת מצויים זיפים מחוספסים ארוכים מהשיבולת שאינם נשירים. על ציר הזיף בשני צידיו מסודרים אנקולים בשתי שורות דמויי קרסים קטנים הפונים מטה. קרסים אלה נתפסים ונאחזים במשטחים שונים וקשה להפרידם. **זיפן מצוי** פורח בין החודשים אפריל עד ספטמבר. הפרי גרגיר קטן בגודל 1-2 מ"מ.

זיפן מצוי. צילמה: ערנה אלוני ©
 מימין - התפרחת - מכבד; משמאל - סידור השיבולים על ציר התפרחת

זיפן מצוי. צילמה: ערגה אלוני ©
מימין - גרגירים מבשילים בשיבולית; משמאל - גרגירים

זיפן מצוי הוא "עשב רע" סגטלי ורודרלי אגרסיבי בעל קצב גידול והתפשטות מהירים. הצמח משתייך לצמחי **C4**, אשר להם מסלול מטבולי לקיבוע פחמן דו חמצני יעיל בסביבות חמות. כמו כן, הצמח מייצר כמות רבה של זרעים פוריים החיוניים כ-18 חודשים. הזרעים נשארים בקרקע כבנק זרעים. הצמח עמיד ולא מושפע מאחדים מהחומרים הכימיים המשמשים להדברת עשבים. על כן במדינות מסוימות כמו אוסטרליה וניו זילנד הצמח מוגדר כפולש מזיק. הוא אינו בררן וגדל בקרקעות שונות ברמות pH בתחום 6.1-8.0, ומעדיף קרקעות כבדות ומדושנות. בתי הגידול שלו אינם אחידים. מלבד שדות השלחין הוא גדל בצדי דרכים, במעזבות, בגנים ובשטחים לחים.

בארץ הוא מצוי כמעט בכל חלקי הארץ: בגולן, גליל, עמק יזרעאל ועמק בית שאן, בכרמל, שרון, שפלה ובדרום הארץ בצפון הנגב עד דרומה, ובערבה.

זיפן מצוי הוא צמח שכיח בעולם. הוא נפוץ באירופה ובארצות המזרח התיכון, באמריקה, אוסטרליה, באפריקה ובהוואי. ברוב המדינות דווח שהוא חודר באגרסיביות לשטחים חקלאיים. בהוואי הוא מצוי גם לאורך החוף ועולה לגבהים של 850 מ'. בטורקיה הוא מצוי בכ-25% משדות הכותנה. בבוטסואנה הוא מלווה שכיח בשטחי חמניות ובמזרח אפריקה הוא מלווה גידולי חיטה ותירס. בשטחים אלה הזרעים של הצמח מתערבבים עם יכול הגידולים החקלאיים. הוא צמח מזיק בהיותו מתחרה לצמחי תרבות על משאבי הקרקע, אך הוא מטרד גם לאנשים ולבעלי חיים הנתקלים בו.

ניצול הצמח לתועלת האדם אינו גדול. בדרום אפריקה זרעי הצמח משמשים להכנת בירה

לשתייה. בנמיביה, מכינים מהזרעים הדביקים דייסה למאכל.

זיפן הדורים. צילם:

דרור מלמד ©.

באדיבות אתר צמח

השדה

בארץ מצויים עוד 4 מיני זיפן: **זיפן הדורים**, **זיפן כחלחל**, **זיפן ירוק**, **זיפן קטן פרחים**. **זיפן מצוי** הוא השכיח מהם והמזיק. המין הקרוב לו ביותר הוא **זיפן הדורים** שהוא מין חד-שנתי, מסועף מבסיסו, גובהו 20-100 ס"מ, הוא צמח גר בישראל אשר נאסף לראשונה בשנות ה-60 ע"י פרופ' זהרי ובשנות ה-90, ע"י פרופ' דנין. דנין, שם לב להבדלים בתכונות המבדילות אותו מ**זיפן מצוי** ויחד עם פרופ' Schulz, מומחה עולמי בתחום הדגניים מגרמניה, בדקו ומצאו שזהו מין נפרד. עם זאת, בשל הבלבול בספרות המדעית בין שני המינים, הם מופיעים יחד תחת השם *S. verticillata*. **זיפן הדורים** נבדל מ**זיפן מצוי** בתכונות הבאות:

א. גבעוליו לרוב נטויים.

ב. המכבדים צרים ודחוסים.

ג. הזיפים עדינים ואינם נדבקים לבגד

ד. שולי נדן העלה בחלקו העליון-שעיר, הטרפים קירחים, בניגוד למה שקיים ב**זיפן מצוי**.

ספרות:

מלמד ד זיפן הדורים. אתר צמח השדה www.wildflowers.co.il

פינברון-דותן נ ודנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.

Flora of china: [www. Efloras.org](http://www.Efloras.org)

The Plant List: www.theplantlist.org

Danin A and Schulz H 1997 On the occurrence of two taxa of the *Setaria verticillata* complex in Israel and the Sini. *Willdenowia*, 27, pp .177-179.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני, ע., 2017, זיפן מצוי *Setaria verticillata* - פורח בשדות שלחין ובמעזבות (אוגוסט 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.

<https://www.kalanit.org.il/setaria-verticillata>